

OTTO

KALBİN ERBAİNİ

Prof. Dr. Mehmet Görmez

OTTO

MEHMET GÖRMEZ

Nizip-Gaziantep'te doğdu (1959). İlk öğrenimini Nizip'te, orta öğrenimini Gaziantep İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yaptı (1983). Kahire Üniversitesi'nde inceleme ve araştırmalarda bulundu (1988). *Musa Carullah Bigiyef, Hayatı, Fikirleri ve Eserleri* adlı tez ile yüksek lisansını tamamladı (1990). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* adlı teziyle doktorasını bitirdi (1994). Doktora çalışması, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Birincilik Ödülü'nü kazandı (1996). Ahmet Yesevi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dersler verdi (1995-1997). Anadolu Üniversitesi İlahiyat ön lisans programının hazırlanmasında görev aldı. İnceleme ve araştırmalar yapmak üzere İngiltere'de bulundu (1997-1998). Yardımcı doçent (1998), ardından doçent oldu (1999). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde dersler verdi (2001-2003). Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevine atandı (2003). Diyanet İşleri Başkanı oldu (2010). Hâlen aynı görevi sürdürmektedir. Evli ve üç çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir. Yazarın yayımlanmış birçok makalesi vardır. Bazı telif eserleri şunlardır: *Musa Carullah Bigiyef, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu, Hadis İlminin Temel Meseleleri, Kalbin Erbaini, Gazâlî'de Sünnet, Hadis ve Yorum*. Ayrıca, Muhammed Ebû Şehbe'den *Sünnet Müdafası*, Musa Carullah'tan *Kitâbu's-Sunne ve Hatun* adlı kitapları çevirmiştir.

İÇİNDEKİLER

01. BEDEN ÜLKESİNİN SULTANI: KALP	11
02. KALBİN İBADETİ: İHLAS VE SAMİMİYET	19
03. KALBİN İRFANI	25
04. KALBİN KIBLESİ: İSTİKAMET	31
05. KALBİN TERBİYESİ: MERHAMET EĞİTİMİ	37
06. KALBİN SALAHI: SALİH AMEL	41
07. KALBİN SADAKATİ: SADAKA	45
08. KALBİ İMAR EDEN MÂBED: CAMİ	51
09. KALBİN TERCÜMANI: DİL	59
10. SÖZ VE HAKİKAT	71
11. KALBİN EYLEMİ: İMAN	77
12. KALBİN MİRACI: NAMAZ	85
13. KALPLERİN İBADETİ: ORUÇ	91
14. KALBE YOLCULUK: HAC	101
15. KALPLERİN RAĞBETİ: RABBİMİZ	107
16. KALBİ İMAR EDEN KİTAP: KUR'AN	111
17. KALBİN TABİBİ: MUHAMMED MUSTAFA (SAS.) -1	121
18. KALBİN TABİBİ: MUHAMMED MUSTAFA (SAS.) -2	127
19. KALPLERİN GECESESİ: KADİR GECESESİ	133
20. KALPLERİN BÜYÜK SEVİNCİ: BAYRAM	139
21. YILIN BAYRAMI: RAMAZAN	147
22. TARİHİN BAYRAMI: KURBAN	151
23. MÜMİNİN SEVGİ VE BARIŞ DOKUNUŞU: SELAM	157
24. KALBİN MESULİYETİ: BİLMEYEN KONUŞMAK	163
25. KALPLERİN İŞGALİ	169
26. KALBİN HASTALIĞI: NİFAK	175
27. KALBİN AĞIR YÜKÜ: MÂLÂYÂNİ	179
28. KALBİN SAFİYETİ	183
29. DİN VE DİNDARLIK	189
30. KALBİN YAKARIŞI: DUA	197
31. KALBİN AHLAKI: VEFA	203

32. KALP VE MİHRAB	209
33. RAHMAN'IN GERÇEK KULLARI	213
34. HELAL KAZANÇ VE HELAL LOKMA	221
35. HAK VE HAKİKAT	225
36. HAYÂ HAYATTIR	231
37. BİLGİ AHLAKI	235
38. KARDEŞLİK AHLAKI	243
39. İNFAK AHLAKI	249
40. KOMŞULUK AHLAKI	255
DİZİN	257
HADİSLER DİZİNİ	261

DİZİN

A

a'lây-ı illiyyîn 115
Abdullah ibn Abbâs 177
Abdullah ibn Amr 57
Abdullah ibn Mes'ûd 45, 114, 155, 229
Âdem (Hz.) 59, 101, 139, 243; ~oğlunun kalbi 13
âfak 27
Afrika 141
ahde vefa 204
ahilik 221
Ahmed Yesevî 121
ahsen-i takvîm/en güzel kıvamda yaratılan 12
Âişe (Hz.) 13, 45, 122, 127, 149, 247
akl-ı selim 33
alak 128
aldatmak (gill) 20
alın teri 221, 222
Ali (Hz.) 96, 116, 123, 238, 243
amel 26, 41, 42, 71, 79, 80, 153, 164, 190, 216, 238
Ammâr ibn Yâsir 52
Amr ibn Âs 75
Amr ibn Zeberkan 63
Arafat 102
arif 26, 184

B

basîret 26
bâtin 26, 28
bayram 103, 140, 143, 153
beddua 92
bencillik 141, 170, 213, 256; ~ kabuğu 141
bereket 94
besmele 59
beyân 62
Beytu'l-Haram 101
Beytullah 101
Bilal (Hz.) 63
bilgi ahlakı 235, 236
birr 45, 46

Buhârî 11, 12, 20, 23, 28, 47, 48, 72, 77, 78, 80, 82, 109, 127, 198, 231, 232, 249, 256
büyük keramet 185

C

Câbir ibn Abdillâh 238
cahil 13, 22, 81, 123, 203, 213
camî 51, 53, 55, 190
cehri 61
cennet 66, 107, 141, 147, 158, 179, 180, 225; ~i Adn 66; ~ -i Firdevs 66
cevâmiu'l-kelim 31
cihad-ı ekber 12, 15
cuma namazını üç defa terk 83
Cündeb ibn Abdillâh 109

D

dâru's-selâm 158
dil 11, 15, 33, 64, 71, 79, 82, 163, 164
din: ~ tanımı 19, 22; ~i Mübin-i İslam 32; ~darlığın en temel ilkesi 192
dua 102, 114, 197

E

Ebu Bekir (Hz.) 45, 123
Ebû Berze el-Eslemî 241
Ebû Dâvûd 13, 19, 22, 37, 38, 48, 115, 198, 241
Ebû Hüreyre 13, 17, 35, 39, 49, 105, 131, 173, 181, 207, 223, 238, 253
Ebû Kubeys 123
Ebû Mes'ûd 89
Ebû Mûsâ el-Eşarî 13, 43
Ebû Ümâme 145
Ebû'l-Ca'd ed-Damrî 83
Edebâli 115
el-Eğar el-Müzenî 195
ehl-i irfan 27
Ellul, Jackues 71
Emr-i bi'l-ma'rûf 48

- Enes ibn Mâlik 9, 119, 125, 211, 219, 244
enfüs 27
erdemliler topluluğu (Hilfu'l-Fudûl) 123, 128
esfel-i sâfilîn 115
- F
Fahruddîn Râzî 165
Faruk 111
fesad 41
firâset 26
fuâd 11, 15
fucûr 45
Furkan 67, 111
- G
gayr-i ahlaki 80, 236
Gazâlî 14, 15, 71
gecelelerin kalbi 134 bkz. Kadir Gecesi
gerçek dindarlık 192
gönül 11, 12, 14, 15, 22, 26, 38, 51, 64, 85, 104, 108, 115, 121, 122, 134, 141, 158, 159, 171, 183, 185, 191, 198, 210; ~ bağı 158, 159
- H
hac 72, 101, 103, 152
Hacı Bektâş-ı Velî 26, 121
hadis 62
hafî 61
hakikat 27, 46, 66, 71, 72, 73, 179, 238
harb 209
hardal tanesi 155
hasene/hasenât 46
Hassân ibn Sâbit 63
Hatice (Hz.) 122, 123, 128
Hâtimu'n-Nebî 63
havas orucu 95
Havva (Hz.) 243
hayâ 77, 80, 231, 232
hikmet 12, 26, 27, 42, 60, 85, 121, 128, 171, 183, 184, 193, 239; ~i is-temeyen kimse 239
hilm 81, 239
Hudeybiye 124
huzûr-ı kalb 26
hürriyet 93
hüs'n 46, 238; ~ -i isti'mal 238
- İ
ibadet 101
İbn Abdilberr 165, 238, 239
İbrahim (Hz.) 101, 102, 115, 140, 152, 204; ~'in serinliği 140
iftar 96, 139
- ihlas 20, 22, 26, 85, 164, 177, 183, 190, 191
ihram 101
ihsân 26, 28
iktisat 215
İlâ'r-Refiki'l-Alâ 129
ilâhî nazargâh 170
il(i)m 25, 109, 125, 184, 219, 237, 238; ~in hukuku 236, 239
ilk tasavvuf mektepleri 184
İmam-ı Mâlik 42
İmam-ı Rabbânî 184, 185
iman ve istikamet'in mekânı 33
imsak 95
inanç zorbası 141
inkıbaz 165
insan:~'in idrak sistemi 26; ~'ların kalbi 12; ~'lığın ölmediği 140
inşirah 108
irade 92
irfan 14, 26; ~'la nefsin'i tanıyan insan 28
İsa (Hz.) 61, 115, 122, 140, 152, 238, 239; ~ tebesümümü 140
İslam: ~ irfanı 26; ~'in medeniyet mefkûresi 157, 255
İsrâ Suresi 85
İstikamet 32
- K
Kâbe 51, 101, 102, 210
Kadir gecesi 133, 134
kalp(b) 11, 12, 13, 14, 15, 33, 170, 171;~e ~ denilmesi 13;~e özgu haller 26;~i saran siyah noktalar 170;~in pas tutması 169;~in pasını silmek ve her türlü işgalden kurtarmak 171; Resul-i Ekrem'in ~ ile beden arasındaki ilişkiyi anlatan sözleri 12
kandırmak (ğışş) 20
kara taşın nuru 101
karz-ı hasen 250
kavl 60, 61, 66, 72;~i adl 72;~i bâtul 72;~i habis 72;~i hasen 72;~i lahn 72;~i leyyin 72;~i mâruf 72;~i muhtelef 72;~i münker 66, 72;~i sedîd 72;~i seyyi' 72;~i tayyib 72;~i zûr 72
kavurucu ateş 92
kelime-i: ~ tayyibe 65;~ tevhid 61, 65, 78
kelimetullâh 61
kezzâb 45
kindar dindar 192
kişinin kendini bilmesi 26
konuşma özüllü 47
kötü konuşmamak 139

Kuba 51, 52
kul: ~ bir günah işlediği zaman 169, 173; ~luğun özü 197
Kur'an'ı: ~ ezberlemek 116; ~n en temel gayesi 179
kurban 103, 145, 151, 152, 153
küçük keramet 184

L

laf(i)z 60, 61
lağy 61, 66, 170, 179
lubb 11, 15

M

mahmûmu'l-kalb 57
Makâm-ı İbrâhîm 102
marifet 25, 26, 183, 297
maslahat 42
medeni hürriyet 93
medeniyet tarihi 163
Medine Sözleşmesi 123
merhamet 37, 142; ~ eğitimi 37; ~ Peygamberi 142
Mescid 54, 63, 85, 87, 123, 148; ~i Aksa 85, 87; ~i Dırar 53; ~i Haram 85; ~i Nebevi 63, 123
Meş'ar-i Haram 102
Mevlânâ 21, 26, 117, 121, 184
Mevlânâ Câmî (Molla Câmî) 184, 210
Mevlid Kandili 128
Mihrab 209; ~iye 86
Mikât 101
Mikdâd ibn Esved 13
Mina 102, 103
miraç(c) 85, 86, 88, 115; ~in mekânı 87
mizan 112
Muâz ibn Cebel 125
muhabbet 26, 123
Muhammed İkbâl 112, 134
Muhammed Mustafa (Hz.) 140, 243; ~'nin (sas.) son temsilcileri 140; ~'nin insanlığa dair ümidi 140
el-Munâvî 46
muslih 42
mümin 22, 86, 94, 96, 203, 243; ~in miracı 86; ~ler topluluğu 139
münafığın misali 176
mürşid-i kâmil 184
Müzdelife 102, 103

N

namaz 86
nasihat 19, 20
nasûh 20
nazargâh-ı ilahî 210
nefha-i ilahî 27

nefis tezkiyesi 27
nehy-i ani'l-münker 48
nifak 175, 176
niyette samimiyet 191
Nu'mân ibn Beşîr 11, 14, 23
nuhâ 11
nûr 26
nutk 60

O

oruç 92, 93, 94, 95, 107, 139, 141, 142, 152, 190, 256
Osman (Hz.) 123
Osman Gazi 115

Ö

öksüz 122, 141, 250
Ömer (Hz.) 96, 115, 123

P

pas 169, 170, 173
pozitivist bakış 166

R

ramazan 91, 92, 94, 95, 96, 97, 139, 147, 152
Recep ayı 107
Regaib Kandili 108

S

sa'y 102
sabit 13, 15, 29, 61, 165, 187
Sâbit ibn Kays 63
sabr 139
sadaka 46, 47, 48, 49, 52, 96, 142, 250; ~i fitr 96
sadr 11, 15
sahur 94, 97; ~un en önemli amaçlarından biri 95
salah 41
salih 33, 41, 42, 71, 72, 73, 79, 82, 164, 216
samimi: ~ dindâr 192; ~ imanın şubeleri 22, 231
samt-ı kâzib 45, 72
savt-ı hamir 170
secde 214
sefih 239
selam 157, 158, 159
sevimli dindâr 192
siddik 45
sıdk 45, 46, 48; ~u'l-hadis 45
sıla-i rahim 153
sırat-ı müstakim 13, 32
siyah nokta 169, 173
sömürgeci 141

- söz 60, 62, 71, 72, 157, 205, 237; Tuva Vadisi 139
~'ün üç boyutu 60
Sufyân ibn Abdillâh 31
suistimal 238
sulh 41, 124
sultan 12, 13
susuzun hâli 139
- Ş
şefkat timsali 140
Şehr ibn Havşeb 15, 29
şeriat 27
şeytan taşlamak için toplanılan taşlar 103
Şüteyr ibn Şekel 161
- T
ta'zîm 26
tabîbu'l-kulûb 11, 12
Taif 123, 129
tarîkat 27
tasavvuf 183
tavaf 101
tefehüm 26
Temîmu'd-Dârî 19
tevazu 213
tevbe-i nasûh 20
tevhid 32, 61, 62, 65, 78, 86, 103, 115, 209, 225
toplumun huzur ve mutluluğu 255
- U
ulu mabet 87
ulûm-i İslâmiye 60
- Ü
ümit 26, 139, 140, 171, 191; ~var din-
dar 192
Ümmü Seleme 15, 29
üsve-i hasene 26
- V
Vâbisa ibn Ma'bed 201
vefa 59, 77, 203, 204, 205, 244
- Y
yakîn 26
yardımseverlik 249, 250
Yazır, Elmalılı Hamdi 59, 238
yetim 141
Yunus Emre 26, 104, 121
yürek 11, 14, 38, 171
- Z
zahir 28, 61
zemez 102
Zeyd ibn Erkâm 233
zikir 185

HADİSLER DİZİNİ

- أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ 11
- أَدْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُؤْمِنُونَ بِالْإِجَابَةِ، وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَهُ 17
- اسْتَوْوُوا وَلَا تَخْتَلَفُوا، فَتَخْتَلَفَ قُلُوبُكُمْ 89
- أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ 23
- أَوْ أَمْلِكُ لَكَ أَنْ تَرَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ 247
- إِذَا قَالَ الْمُؤَدِّنُ اللَّهُ أَكْبَرَ اللَّهُ أَكْبَرَ. فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللَّهُ أَكْبَرَ اللَّهُ أَكْبَرَ. ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا 69
- إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نَكَتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ فَأِذَا هُوَ تَرَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سَقَلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ وَهُوَ الرَّأْنُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ [كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى 173
- إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي كُلِّ شَيْءٍ حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَكَلِّمْ بِهِ أَوْ تَعْمَلْ 99
- إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ 207
- إِنَّ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، يَكُلُّ وَادٍ شَعْبَةً. فَمَنْ اتَّبَعَ قَلْبُهُ الشَّعْبَ كُلَّهَا، لَمْ يَبَالِ اللَّهُ بِأَيِّ وَادٍ أَهْلَكَهُ. وَمَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ كَفَاهُ الشَّعْبَ 75
- إِنَّهُ لَيُعَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً 195
- الْبِرُّ مَا أطمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَأطمَأَنَّنَ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِيمَةُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ وَإِنْ أَفْكَكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ 201
- الَّذِينَ النَّصِيحَةَ، فَلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: "لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَتِهِمْ 19
- اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا 233
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغَنَى وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمِ 149
- جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهْرًا أَيَّمَا أَرْضِكَ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي الصَّلَاةَ صَلَّى 51
- رَبِّ أَعْنِي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ وَانصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَأَمْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ وَاهْدِنِي وَيَسِّرْ هُدَايَ إِلَيَّ وَانصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي لَكَ شَاكِرًا لَكَ ذَاكِرًا لَكَ رَاهِبًا لَكَ م 177

سَبْعَةً يُظْلِمُهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّ يَوْمٍ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ
الْعَادِلُ وَشَابَّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ
فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ
وَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَ 49

لَقَدْ ظَنَنْتُ لِتَكُونَنَّ أَوَّلَ مَنْ سَأَلَنِي لِمَا رَأَيْتُ مِنْ
حِرْصِكَ عَلَى الْعِلْمِ شَفَاعَتِي لِمَنْ يَشْهَدُ أَنْ لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا يُصَدِّقُ قَلْبُهُ لِسَانَهُ وَلِسَانُهُ
قَلْبُهُ 131

قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا
لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى
قَلْبٍ بِشَرِّ 223

مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا
رَسُولَ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى
النَّارِ 125

قَلِ اللَّهْمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي وَمِنْ شَرِّ
بَصَرِي وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي وَمِنْ شَرِّ
مَتْنِي 161

مَثَلُ الْقَلْبِ مَثَلُ الرِّيشَةِ تَقَلَّبَهَا الرِّيحُ بِغَلَاةٍ 43
مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَهَاوَنَّا بِهَا طَبَعٌ عَلَى
قَلْبِهِ 83

قَلْبُ الشَّيْخِ شَابَّ فِي حُبِّ اثْنَيْنِ: حُبِّ الْمَالِ،
وَحُبِّ الْحَيَاةِ 105

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ
فِيلسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِيقَلْبِهِ وَذَلِكَ أضعفُ
الْإِيمَانِ 167

كُلُّ مَخْمُومٍ الْقَلْبِ صَدُوقِ اللِّسَانِ، قَالُوا: صَدُوقُ
اللِّسَانِ تَعْرِفُهُ، فَمَا مَخْمُومُ الْقَلْبِ، قَالَ: "هُوَ
التَّقِيُّ النَّقِيُّ، لَا ائْتَمَّ فِيهِ، وَلَا بَغِيَ، وَلَا غَلَّ،
وَلَا حَسَدَ 57

مَنْ قَامَ لَيْلَتِي الْعِيدَيْنِ لِلَّهِ مُحْتَسِبًا لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ
تَمُوتُ الْقُلُوبُ 145

لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ
ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ وَإِنْ أَبْعَدَ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ
الْقَلْبَ الْقَاسِي 137

مَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ
وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ
كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ
عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ 211

لَا يَجْتَمِعُ الْإِيمَانُ وَالْكُفْرُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ، وَلَا
يَجْتَمِعُ الصِّدْقُ وَالْكَذِبُ جَمِيعًا، وَلَا تَجْتَمِعُ
الْحَيَانَةُ وَالْأَمَانَةُ جَمِيعًا 35

وُلِدَ لِي اللَّيْلَةُ غُلَامٌ فَسَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ -عَلَيْهِ
السَّلَامُ- "... فَقَالَ أَنَسٌ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ وَهُوَ يَكِيدُ
بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَدَمَعَتْ عَيْنَا
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "تَدْمَعُ الْعَيْنُ 119

لَا يَجْتَمِعُ الشُّحُّ وَالْإِيمَانُ فِي قَلْبٍ عَيْدٍ أَبَدًا 39
لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ
كِبْرٍ، قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ تَوْبُهُ
حَسَنًا وَتَعَلُّهُ حَسَنَةً، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ
الْجَمَالَ، الْكِبْرُ: بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ 229

يَا أَيُّ سَلَمَةٍ! إِنَّهُ لَيْسَ أَدْمِي إِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ أُصْبُعَيْنِ مِنْ
أَصَابِعِ اللَّهِ فَمَنْ شَاءَ أَقَامَ وَمَنْ شَاءَ أَرَاغَ 29
يَا أَبَا هُرَيْرَةَ كُنْ وَرِعًا تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَكُنْ قِيَعًا
تَكُنْ أَشْكَرَ النَّاسِ، وَأَحْبَبَ لِلنَّاسِ مَا نُحِبُّ

لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خُرْدَلٍ مِنْ
إِيمَانٍ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ
خُرْدَلٍ مِنْ كِبْرِيَاءٍ 155

لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحْسِنِ جَوَارِكَ مَنْ جَاوَرَكَ يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ: لَا تَكُنْ مُسْلِمًا، وَأَقِلَّ الضَّحِكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي 241

يَا بُنَيَّ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَافْعَلْ، ثُمَّ قَالَ لِي: ”يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ 219

يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ 187

يَقُولُونَ الْكِرَامَ، إِنَّمَا الْكِرَامُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ 253